

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

516

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • פרשת מטות מסעי תשפ"א

החיזוק בתשעה באב יותר מיום כיפור

שמעתי בשם רבי ישראל סלנטר שאמר כי מתשעה באב אפשר לקבל חיזוק יותר מאשר מיום כיפור, שביום כיפור מוסיפים חיזוק, והאדם מתחזק מאד ביום כיפור, ובתשעה באב אפשר יותר מזה! וצריך ביאור, שהרי יום כיפור הוא יום של כפרת עוונות, שיש בו שפע של טהרה, ובתשעה באב אין דבר כזה, והאידך יכול להיות שזה ישפיע חיזוק יותר מיום כיפור, כיצד זה ישפיע, ומה הסיבות המיוחדות שיש בתשעה באב שישפיע חיזוק יותר מיום כיפור.

ויש לבאר ובהקדם, כי הנה מהו חיזוק? חיזוק הוא תשובה, ועל מה צריכים לחזור בתשובה? - יש תשובה על מעשים, על חטאים שעושים בקום ועשה, או בשב ואל תעשה, כגון ביטול תורה שהוא בשב ואל תעשה, ויש עוד חטאים כמו מידות רעות, וכגון כעס, שעליו אמרו חז"ל (זוהר ח"א כו, ב) כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה, והוא מידה רעה מאד, ויש חיוב לחזור בתשובה ולהיגמל ולהשתנות מזה, ומי שהוא כעסו כעסו כעסו (אבות ה, יא) ארבע מידות בדעות וכו' נוח לכעוס וקשה לרצות, צריך לשנות את טבעו.

וכך כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (ז, א) שאדם חייב לחזור בתשובה מכל המידות הרעות ולשנות את טבעו בהם, כגון מתאוות האכילה, אמנם צריך לאכול, אבל בלי תאוה. וכן מרדיפת הכבוד, ומגאווה, וכל מיני מידות רעות המבוארים בהלכות דעות הרמב"ם, יש מצוה (דברים כח, ט) "והלכת בדרכיו" שיהיו לאדם מידות טובות, וזה נקרא ידעה' - המידה והדעת, שהוא יבין אחרת, כגון שלא יכעס כשפוגעים בו, ושלא יחשיב את עצמו, שלא יהיה בעל גאווה, וכנהה הרבה דברים התלויים בחובות הלבבות, שהם חטאים שבלב וצריך לחזור בתשובה מהם, לשנות את טבעו למידות טובות.

והאידך משתנים! הנה יום כיפור הוא יום שמוסיף חיזוק, להתחזק ולשוב מכל הדברים שצריכים לחזור בתשובה, ממעשים, ומשב ואל תעשה, וגם ממידות רעות, שצריך בהם שינוי הטבע, והוא יום של תשובה, שיש בו סייעתא דשמיא מיוחדת לחזור בתשובה ולשנות את הטבע, וכידוע שכן המציאות, שהאדם משתנה ביום כיפור, אבל למעשה סוף סוף לאחר יום כיפור הרבה פעמים ההשפעה יורדת, ושוב חוזרים למצב הקודם.

וכמו כן תשעה באב הוא זמן שמעורר לחזור בתשובה, כמו שביאר הרמב"ם בהלכות תעניות (ה, א) מה כוונת האבלות והצום בתשעה באב, וכן כל התעניות שתיקנו חכמים זכר לחורבן, לשם מה ומדוע תיקנו אותם, וביאר הרמב"ם כי הענין והמטרה בזה הוא כדי לעורר לחזור בתשובה.

סיבת המשך החורבן מחמת חטאינו

ומשום שעל ידי שצמים, חושבים למה צמים, שזה מפני שהיה חורבן, בעשרה בטבת היה תחילת המצור, ואחר כך בשבעה עשר בתמוז הובקעה העיר, ובתשעה באב היה החורבן, ובצום גדליה אבדה שארית הפליטה, שזהו גם כן עוד חורבן, ולכן מתענים בימים אלו, כדי לזכור את הצרות שהיו בהם, ומבינים שיש סיבות לצרות, מפני החטאים!

ומאחר שהחטאים גרמו את הצרות, אם כן אם הצרות נמשכות זהו סימן שהחטאים נמשכים, ואם החטא היה מתוקן ואנו היינו יותר טובים מהדורות ההם, כבר היינו מקבלים בחזרה את בית המקדש.

ולכן אמרו חז"ל (ירושלמי יומא א, א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, כי מה שהחורבן נמשך זה מפני שאנו לא חוזרים בתשובה ולא מתקנים את החטאים של החורבן, ואם היה תיקון החטאים כבר היה נפסק החורבן, ולכן זה כאילו נחרב - כאילו אנו מחריבים.

ובתפילת 'יהוא רחום' אנו אומרים את הפסוק בדניאל (ט, טז) "כי בחטאינו ובעוונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה", והיינו שסיבת הדבר שירושלים נתונה לחרפה, זהו מחמת חטאינו ועוונות אבותינו. והנה 'עוונות אבותינו' מובן כי החורבן היה מחמת העוונות של אותו הדור, אך מה שייכים לזה 'חטאינו'? והביאור כ"ל, כי אנו במעשנו ממשכים את החטאים וגורמים להמשך החורבן, ואם עכשיו לא היו חטאים כבר היה נפסק החורבן.

ויש דיוק בלשון הפסוק, שעל אבותינו הוזכר לשון 'עוון', ועליו לשון 'חטא', וכידוע עוון הוא מזיד, וחטא הוא שוגג, ואמנם גם שוגג הוא חטא וצריך תשובה, ובלי תשובה יש גיהנום גם על שוגג, אך אמר 'בעוונות' אבותינו, דהיינו שהחורבן היה לכתחילה רק בשביל העוונות שבמזיד, אבל בשביל חטאים ששוגג לא היה מגיע חורבן, ואבותינו היו מזידים, כי הרי היו להם נביאים שהוכיחו אותם בדברי תוכחה והזהירו שיהיה חורבן וצריכים לחזור בתשובה - והם לא חזרו בתשובה, וזה היה עוונות במזיד ולא חטאים.

אבל עכשיו לאחר שכבר חרב בית המקדש, גם החטאים ששוגג שיש לנו הם סיבה להמשך החורבן, כי כדי לזכות לקבל את בית המקדש בחזרה, לקבל דבר

שאין לנו עדיין, צריך זכויות גדולות מאד, שלא יהיה אפילו חטא בשוגג. כמו שמצינו בהקמת המשכן, שהיו צריכים הרבה זכויות להשראת השכינה, והוצרכו אז למיתת נדב ואביהוא, שעל ידי הדין בצדיקים הקב"ה מתיירא ומתעלה ומתקלס (רש"י ויקרא ג, א), ובזכות חיזוק האמונה זכו להשראת השכינה, אבל אם האמונה חלשה אין שכינה, ואף שחוסר האמונה הוא רק חטא בשוגג ולא מזיד, והאדם אינו אשם בזה שחסר לו אמונה, כי הוא חושב שהוא בעל אמונה ואינו מרגיש כלל שחסר לו, אבל כיון שחסרה האמונה אין שכינה ואין בית המקדש, ולכן החורבן נמשך, גם מחמת חטאים בשוגג.

ועל זה כתב הרמב"ם כי התענית מעוררת להתבונן על מה היו הצרות, שזהו בגלל העוונות שהיו לאבותינו, וגם אנו ממשכים את החטאים, על כל פנים בשוגג, ולכן החורבן נמשך. זוהי המחשבה שצריכים לחשוב בתענית, ולכן תיקנו חכמים את התעניות, כדי לעורר הלבבות לחזור בתשובה, לשים לב שהסיבה לכל הצרות שהיו לאבותינו ומה שעדיין הצרות נמשכות והחורבן קיים, זהו בגלל שגם אנו ממשכים בחטאים, ועליו לחזור בתשובה.

האבלות - הרגשת חסרון הקדושה

והנה אמרו חז"ל (תענית ל, ב) כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ומתאבל' היינו להרגיש את החיסרון במה שאין לנו בית המקדש, אמנם בימינו אנו כל כך רחוקים ומי מרגיש שחסר לו בית המקדש, הן ישנים טוב בלילה גם בלי בית המקדש, ומי שיש לו כסף והוא עשיר - אם אין לו שום בעיות אחרות הרי הוא שמח בחלקו, ואמנם באמת העשירים אינם שמחים, כי מי שיש לו מנה רוצה מאתיים (קהלת רבה א, ג), אבל הסיבה שאינם שמחים היא לא מחמת שחסר להם בית המקדש, אלא חסר להם עוד מנה ועוד מאתיים, ומי מרגיש שחסר לו בית המקדש.

ואם כן יש להבין מה היא האבלות על ירושלים, וכי הענין הוא רק סתם כלפי חוץ לעשות צורה של אבלות, וכי זה נקרא 'מתאבל', והאם על זה 'זוכה ורואה' בשמחתה', על מעשים חיצוניים גרידא?

בודאי שלא כן, אלא האבלות היא בלב, להרגיש את החיסרון, שחסר שאין בית המקדש, ובמה מורגש החיסרון? בחסרון הקדושה! שמרגישים שחסר קדושה! כי כשביית המקדש היה קיים אין לנו מושג איזה קדושה היה ואיזה תורה היה, איזה שמחת התורה ושמחת הקדושה, והוא למעלה מהשגתנו איך שהייתה אז ההרגשה, הרגשה נעימה כל כך.

ומצינו בגמרא קצת תיאור והמחשה לזה, שאמרו (ברכות ג, א) על כלל ישראל לאחר החורבן "אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם", והיינו שבזמן שביית המקדש היה קיים, הרגישו כמו בנינים היושבים יחד עם האב באותו השולחן, על שולחן אביהם, והאב נוותן להם בעין יפה את כל מה שצריכים, כזו הרגשה הרגישו! שיש אב ואנחנו בנינים ויש לנו מי שדואג לנו, ולא חסר לנו כלום, ואנו מאושרים. כך הייתה ההרגשה מחמת הבית המקדש, ועתה זה חסר.

ומי שיש לו אב, שהוא אוהב את האב מאד, והוא רחוק מן האב, שהאב נתרחק ממנו וכבר אינו יכול לראותו, אזי יש געגועים. כשמכירים יש געגועים! אך דא עקא שאנחנו לא מכירים, וזהו חיסרון באמונה, שאין לנו ההכרה הזו ולא מרגישים שחסר, לא מרגישים שיש אב ולא מרגישים שחסר, ולכן להתאבל כראוי על ירושלים זוהי דרגה גבוהה מאד שאנו רחוקים מאד ממנה.

ואמנם היו בעלי מדרגה כאלה בדורות שלפנינו, ומסתמא גם כיום יש כאלה, והרי כתב במשנה ברורה (סוף סימן תקנ"א) בשם הארי"י שבכל יום מימי בין המצרים צריך לבכות כמו חצי שעה על החורבן, והאידך אפשר לבכות, הרי מי שלא כואב לו אינו יכול לבכות, אבל יש כאלה שאכן כואב להם, ומסתמא גם בימינו יש בעלי הרגשים כאלה שיכולים לבכות על החורבן.

על ידי צרות מתעוררים יותר לחיזוק

וכאמור העיקר הוא שיהא חיזוק למעשה, להתעורר ולחזור בתשובה, ועל כך אמר רבי ישראל סלנטר כי בתשעה באב אפשר להתעורר לתשובה עוד יותר מיום כיפור. והטעם בזה, כי אמנם יום כיפור הוא יום של טהרה שיש בו סייעתא דשמיא לתשובה, אבל צריך לכך מחשבה והבנה, וצריך גם להכיר את החטאים, ובדבר שאדם לא בטוח שיש לו חטא הוא לא מרגיש, כי אינו יודע כלל שזה חטא, וממילא ההתעוררות אינה כל כך גדולה.

ובשערי תשובה לרבינו יונה (בשער השני) כתב ששה דרכים המעוררים לחזור בתשובה, והדרך הראשון הוא הצרות, אם יש לאדם צרות וייסורים ומבין שזה מן השמים, ומי שאינו בעל אמונה לא יחזור בתשובה - אבל בעל אמונה מיד חושב למה מגיע לו, ואינו מאשים שום אדם אחר, ואף שהוא סובל צרות מאחרים, שנדמה שאין זה מן השמים, שהרי זה לא מחלות, אלא צרות מאנשים

ששונאים, ובדרך הטבע יקעס עליהם, אבל בר דעת מבין שזה מן השמים וצריך לחזור בתשובה! לכן הצרות זה דבר שעוזר מאד לחזור בתשובה.

ואחר כך ביאר רבינו יונה עוד דברים המעוררים לתשובה, והדבר האחרון החשוב ביותר הוא להתעורר מעצמו, בלי שום סיבה המעוררת, שמעצמו הוא מתעורר ומבין מה זה חטא ומה זה מצוות, מה זה גן עדן ומה זה גיהנום, ובלא סיבה חיצונית המעוררת הוא מעצמו מתעורר ומתחיל להבין את זה וחוזר בתשובה, וזו דרגה גבוהה מאד.

אבל הדרגה הראשונה הכי קלה שמשפיעה יותר, היא הייסורים, שהצרות והייסורים מעוררים את האדם לתשובה.

ולכן בתשעה באב אפשר להתעורר יותר מיום כיפור, כי ביום כיפור האדם צריך מעצמו לעורר את עצמו עם מחשבות שמעוררות, אבל בתשעה באב יש צרות שמעוררות, ומתעוררים ממה שזוכרים בצרות ובחורבן.

ההתבוננות בנס קיומנו מביא לחיזוק האמונה

ומי שמתבונן קצת מרגיש שאנו בגלות וכל הזמן חיים בנס, ולא מרגישים את זה, אבל כך המציאות, שחיים בנס, כל קיום עם ישראל בגלות זה ממש נס ולא בדרך הטבע, כי כולם שונאים אותנו, ויש בעולם אנטישמיות איומה.

ומה שיש מאומות העולם שרוצים להיות איתנו בידדות, זה נס, שאינו מובן על פי דרך הטבע, וכי אמריקה צריכה את הידידות עם ישראל, ולשם מה הם צריכים אותנו, הרי היו יכולים להיות בשלום עם המוסלמים שהם יותר רבים מאיתנו, ולפעמים ראש הממשל שם רוצה למצוא חן בעיני היהודים, כדי שיצביעו עבורו בבחירות, ולכן עוזר לישראל, אבל זה לא מובן בדרך הטבע, וזהו מעשה ניסים והשגחת השי"ת על עם ישראל.

וכן מפורש בגמרות ומאמרי חז"ל שהגויים שונאים אותנו ורוצים ח"ו להשמיד אותנו, ויש נס שהם מתביישים ולא נעים להם לעשות כן, כמו שאמרו (פסחים פז, ב; ע"ז י, ב) קרי לכו מלכותא קטיעתא, והרי כשהיטלר ימ"ש עשה, כל הגויים שמחו מאד, ולא רצו לעזור למנוע אותו, ואף שהיה אפשר לעצור את ההשמדה, והתחננו אליהם בבקשת עזרה, ושלחו להם (הרב וייסמנדל) היכן נמצאים מחנות ההשמדה והדרכים המובילות שאפשר להפציץ את הרכבת כדי שיפסיקו, אבל הם עמדו מנגד ולא רצו לעזור.

והוא כמו שאמר עובדיה בנבואה על אדום (עובדיה א, י-יא) "מחמס אחיך יעקב תכסך בושא וגוי ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו", שאדום שמחים בצרות של ישראל, אלא שהם מתביישים לעשות בעצמם, אבל שמחו במה שהיטלר עשה, ורק לאחר שניצחו אותו הם נעשו 'צדיקים', כי כבר היה כבוד בזה שהם הטובים. זוהי המציאות של שנת האומות לישראל.

ומי שמתבונן רואה שכל רגע שאנו חיים זה בנס, ורואים את גודל ההשגחה איך שעם ישראל מתקיים בעולם בין הגויים, כמו שהאריך רבי יעקב עמדין בהקדמה לסידורו 'בית יעקב': "מי שיעיין בייחוד ענייננו ומעמדנו בעולם, אנחנו האומה הגולה, שה פזורה, אחר כל מה שעבר עלינו מהצרות והתמורות אלפים מהשנים ואין אומה בעולם נרדפת כמונו. מה רבים היו צרינו, מה עצמו נשאו ראש הקמים עלינו מנעורינו להשמידנו לעקרנו לשרשנו מפני השנאה שסיבתה הקיאה, רבת צרורו, גם לא יכלו לנו לאבדנו ולכלותינו".

"כל האומות הקדומות העצומות אבד זכרם, בטל סברם סר צלם, ואנו הדבקים בהשם כולנו חיים היום לא נפקד ממנו בכל תוקף אריכות גלותנו אפילו אות וניקוד אחד מתורה שבכתב, וכל דברי חכמים קיימים... לא שלט בהם יד הזמן ולא כולם. מה יענה בזה פילוסוף חריף, היד המקרה עשתה כל אלה! חי נפשי כי בהתבונני בנפלאות אלה, גדלו אצלי יותר מכל ניסים ונפלאות שעשה השי"ת לאבותינו במצרים ובמדבר ובראשית ישראל". עכ"ד.

וכן כתב בחובות הלבבות (שער הבחינה סוף פ"ה) כי אם יבקש אדם בזמן הזה לראות ניסים הדומים לניסי יציאת מצרים: "יביט בעין האמת עמדתו בין האומות מעת הגלות וסידור ענייניו ביניהן, עם מה שאנו בלתי מסכימים עמהן בסתר ובגלוי, והן יודעות בזה. ויראה, כי ענייננו אפשר שיהיה קרוב מענייניהן במזונות ובטרפים, ואפשר שיהיה טוב מענייניהן בעתי המלחמות והתגרות, ותראה הבינוניים והכפריים שבהן טורחים יותר מן הבינוניים שבנו והדלים אשר בקרבנו", והיינו שגם בגלות רואים לפעמים שהחיים של היהודים יותר טובים משל הגויים, ועל פי דרך הטבע זה ממש לא מובן.

וכשמתבוננים בזה מקבלים חיזוק האמונה, כי מצד אחד רואים את הסכנה ומבינים את הסכנה, ומצד שני רואים שיש ניסים והשגחה מיוחדת על עם ישראל, ומבינים שעל פי דרך הטבע צריכים להמשיך את הניסים, ובשביל הניסים צריכים זכויות, ולכן חוזרים בתשובה.

לכן בתשעה באב שמתעוררים על ידי הצרות והייסורים, זו הדרך הראשונה שהיא הדרך הקלה ביותר לחזור בתשובה, ולכן אמר רבי ישראל סלנטר שמי ששם לב יכול יותר להתעורר לתשובה בתשעה באב.

ועיקר התשובה צריכה להיות ממידות רעות, שהם חטא החורבן, ועל ידי זה נזכה שייבנה בית המקדש במהרה בימינו אכ"ר.

(מהשיחה השבועית, ר"ח אב תשס"ט)

במלאות ח' שנים לפטירת הרב שמואל אפשטיין זצ"ל איש אמונם של גדולי ישראל

נביא בזה מתוך דברי הספד שנשא מרן רבינו שיבלחט"א אחר מיטתו - ד' מנחם אב תשע"ג

"כל רודפיה השיגוה בין המצרים" (איכה א, ג), בין המצרים הוא זמן קשה מאד רחמנא ליצלן. הנפטר הגדול הזה כבר היה חולה הרבה זמן, וכל הזמן ראו איך שמן השמים נותנים לו אריכות ימים, כמובן שאין זה מגיע בחינם, אלא על ידי זכויות מרובות, וכפי שכבר הזכירו את רוב זכויותיו ומעשיו הטובים, זכויות מרובות שבהם זוכים להשגחה כזו כפי שראו אצלו למעלה מן הטבע, וזה נמשך הרבה זמן עד בין המצרים.

ובין המצרים מתחיל כבר משבעה עשר בתמוז, אבל חודש אב הוא עוד יותר, משנכנס אב ממעטין בשמחה (תענית כט, א), ובחודש אב הייתה גם מיתת אהרן, ותאריך פטירתו נכתב בתורה (במדבר לג, לח) "בחודש החמישי באחד לחודש", ואיני זוכר אם כתוב עוד בתורה ובנביאים איזה תאריך על אחרים שנפטרו, אבל התאריך הזה כתוב, והטעם בזה שמעתי שאומרים כי **חודש אב הוא הסיבה**, מפני שהוא זמן בין המצרים, וחודש אב הוא עוד יותר קרוב לתשעה באב, ובתשעת הימים יש הרבה מנהגי אבלות. השיגוה בין המצרים! וגם הנפטר הזה נסתלק בימים אלו.

והנה רגילים לבקש מהנפטר שיהיה מליץ יושר, אבל פה אני חושב שאין צורך לבקש, כי מעצמו בלי שיבקשו אותו הוא יהיה מליץ יושר, כמובן על כל המשפחה, ועל כל כלל ישראל, על בני תורה בפרט, וכלל ישראל בכלל, שזקוקים לישועה, אנו חיים בניסים ולא מרגישים את הניסים, על נסיך שבכל יום עמנו, וכבר אמרו חז"ל (אסתר רבה י, יא) שאנו 'שה אחת בין שבעים זאבים', וזו המציאות כפשוטו, אלא שאין אנו מרגישים זאת.

ומרן הרב מפוניבז' זצ"ל אמר פעם כי יש לנו הבטחה (ויקרא כו, ה) "וישבתם לבטח בארצכם", ולכן אנו נמצאים פה ולא מרגישים פחד מהמצב המסוכן, אבל אחרים שבחוץ לארץ מכירים ורואים את הסכנה שיש פה, וכפי ששמעתי מאחד תושב חוץ שגר פה בארץ, שהגיע אליו מברק מהממשל בחוץ לארץ, וכתבו לו: אתה אזרח שלנו, ואתה נמצא במקום מסוכן, ואנו מיעצים לך לחזור לארצנו, והוא לא חזר. זוהי ההבטחה וישבתם לבטח בארצכם.

אבל צריכים לזה זכויות שיימשכו הזכויות ותימשך ההגנה, שיימשך הלאה ה'מגנא ומצלא' של התורה, ונזכה באמת שהוא יהיה מליץ יושר, גם בלי בקשה הוא יהיה מליץ יושר על כל כלל ישראל, מצד המידות הטובות שבו, כידוע שהמידות הטובות קיימות בנפש האדם גם לאחר פטירתו, ולכן לא צריכים לבקש אותו, ובלי בקשה הוא יהיה מליץ יושר על כולנו, על כל כלל ישראל, ונזכה לגאולה שלמה ובלע המוות לנצח.

לעילוי נשמת
רבי חיים ב"ר יחיאל זצ"ל
נלב"ע ר"ח מנ"א - תנצב"ה

לעילוי נשמת הר"ר חיים משה
ב"ר יצחק אפשטיין זצ"ל
נלב"ע ר"ח מנ"א - תנצב"ה

לעילוי נשמת רבי שמואל
ב"ר יצחק אפשטיין זצ"ל
נלב"ע ד' מנ"א תשע"ג - תנצב"ה

לעילוי נשמת הג"ר יעקב משה
ב"ר בונם שורץ זצ"ל
נלב"ע ר"ח מנ"א תשס"ט - תנצב"ה

נדבת ידידינו הרב יוסף חיים רבי הי"ו ממקורבי רבינו מרן ראש הישיבה שליט"א
לרגל היכנס בנו מתתיהו אליהו נ"ו בעול תורה ומצוות, יהי רצון שיזכה לרוב נחת דקדושה ממנו ומכל יוצאי חלציו!